

Nizâmuddîn Kârî ve Dîvân-ı Elbise'sinde Mizahi Nazireler

Çetin Kaska*

Öz

Dîvân-ı Elbise alaycı ve mizahi bir tarzda yazılmış Farsça bir divandır. Bu divanda hicri dokuzuncu yüzyılda İnan'da terziler ve dokumacılar arasında yaygın olan kelime ve sözlerden faydalanılmıştır. Divanın yazarı Nizâmuddîn Kârî'dir. Bu divan ilk defa H.1303 yılında Mîrzâ Habîb-ı İsfahânî tarafından İstanbul'da basılmıştır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bu divanın üç yazma nüshası bulunmaktadır. Divanda manzum ve mensur yazılmış bölümler yer almaktadır. Nizâmuddîn Kârî bu eserinde Hâfız, Sa'dî, Mevlânâ, Selmân-ı Sâvecî ve Hâcû-i Kirmânî gibi şairlerden beyitler tazmin edip aynı vezin ile hezl, *tehzil*, *tezrik* ve *nakîze* (*parodi*) tarzında cevaplar vermiş, döneminin fakirliğini mecazi bir dille ifade etmiştir. Divanda gazel, kaside, mesnevi ve rubai nazım şekilleriyle yazılmış şiirler de yer almaktadır. Bu çalışmada Nizâmuddîn Kârî'nin hayatı ve meşhur eseri Dîvân-ı Elbise hakkında bilgi verilmiş, Kârî'nin hangi şairlerin şiirlerini tazmin ettiği ve onlara nasıl cevaplar verdiği konusuna işaret edilmiştir. Ayrıca Dîvân-ı Elbise'nin İstanbul'da bulunan nüshalarına kısaca değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dîvân-ı Elbise, Nizâmuddîn Kârî, Farsça, Parodi, Hezl

* Arş.Gör.Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, cetinkaska@hotmail.com, ORCID: /0000-0002-1168-5522

Nizâmuddîn Kârî and Humorous Nazires in his Divan-ı Elbise

Çetin Kaska*

Abstract

Dîvân-ı Elbise is a Persian divan (collection of poems), written in a satiric and humorous way. In this divan there are many examples of the jargon used among the tailors and weavers of the 9th century of Hijri Calendar. The writer of the divan is Nizameddin Karî. The divan was first published in 1303 (A.H) by Mirza Habib-ı Isfahanî in Istanbul. There are three copies of the manuscript in Istanbul University Rarebooks Library. The divan is written both in verse and prose. In the divan, there are also citations from the verses of poets such as Nizamuddin Karî, Hafez, Saadi, Rumi, Selman-ı Saveci and Hacu-yi Kirmani and his responses to these citations. In the divan the verses are written in a variety of verse forms such as ghazal, qasidah, masnavi and quatrain. This study presents information about the life of Nizâmuddîn Kârî and his famous work *Dîvân-ı Elbise* as well as pointing out which poets' poems Kârî compensates (tazmin) and how he responds to them. In addition, the copies of *Dîvân-ı Elbise* in Istanbul are briefly mentioned.

Keywords: *Dîvân-ı Elbise*, Nizâmuddîn Kârî, Persian, Parody, Jestling

---

* PhD, Res. Asst., İstanbul University, Faculty of Letters, Department of Persian Language and Literature, cetinkaska@hotmail.com, ORCID: /0000-0002-1168-5522

1. Giriş

Fars edebiyatında hicri sekizinci yüz yılın ikinci yarısında geçmiş dönemlerde olmayan bir hiciv ve hezel türü ortaya çıkmıştır. Bu hiciv ve hezel türünde mizahçı veya hicivci herhangi bir edibin şiirinden veya nesir türündeki eserinden bir beyit ya da şiiri yahut mensur bir cümleyi genellikle alay etmek amacıyla tazmin edip o edibin kullandığı asıl kelimelerin bir kısmının yerine yiyecek, içecek ve kumaşla ilgili kelime ve deyimleri koyarak ona cevap vermiştir. Edebi ıstılahta buna hezel, tehzil, nakîze veya tezrîk denilmiştir. Bu tarzın mucidi Ebû İshâk Et'ime'dir. Kendisi bu üslubu farklı kullanan Ubeyd-i Zâkânî'den etkilenmiştir. Ubeyd-i Zâkânî'den ayrılan tarafı tazmin ettiği şiirleri değiştirip onlara yiyeceklerle ilgili anlamlar yüklemiş olmasıdır.¹ Ebû İshâk'ın hezel içeren mensur ve manzum eserleri *Dîvân-i Et'ime-i Mevlânâ Ebû İshâk Hallâc-i Şîrâzî* adlı eserde toplanmıştır. Gazel, kıta, rubai, tek beyit, mesnevi ve terciibentlerden oluşan bin beyitlik şiirleri yemekler hakkındadır. Ebû İshâk mesnevilerini Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sini örnek alarak yazmıştır. Ayrıca Nizâmî'yi de taklit etmiştir.² Ebû İshâk'ın şairlerin şiirlerine nasıl cevap verdiği aşağıda verilen iki örnekle gösterilmiştir.³

اگر آن ترک شیرازی به دست آرد دل ما را   به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را

Hâfız'ın “*O Şirazlı Türk bize iltifat edip gönlümüzü alırsa, onun siyah benine Semerkand ve Buhara'yı bağışlarım.*” beytine,

به پیشم چون خراسانی گر آری صحن بفرارا   به بوی قلیه اش بخشم سمرقند و بخارا را

Ebû İshâk “*Bir Horasanlı gibi eğer önüme buğra⁴ tabağını getirirsen, onun kebab kokusuna, Semerkant ve Buhara'yı bağışlarım.*” şeklinde cevap vermiştir. (Ebû İshâk, *Dîvân-i Et'ime*, 30)

¹ Hasan Çiftçi, *Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, (Ankara: Ankara Kültür Bakanlığı, 2002), 328-29; Devletşâh-i Semerkândî, *Tezkiretu's-şu'vâ*, nşr. Muhammed-i Ramazânî, (Tahran: Çâphâne-i Hâver, 1366), 276-80.

² Devletşâh-i Semerkândî, *Şair Tezkireleri (Tezkiretü's-Şuarâ)*, çev. Necati Lugal, (İstanbul: Pinhan, 2011), 460; Çiftçi, *Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, 328-29.

³ Mevlânâ Ebû İshâk, *Divan-ı Et'ime*, nşr. Mirza Habib-ı İsfahanî, (İstanbul: Ebu'l-Ziya Matbaası, 1302), 30.

⁴ Buğra buğday unu ile yapılan bir tür çorbadır.

Ebû İshâk, tazmin ettiği Sa‘dî’nin aşağıdaki beytini farklı bir tarza çevirmiştir:

مشنو ای دوست که بعد از تو مرا یاری هست   یا شب و روز به جز فکر توام کاری هست

Sa‘dî: “*Ey dost, benim senden başka sevgilim olduğunu veya gece gündüz seni düşünmekten başka bir işim olduğunu söylerlerse, inanma.*”

مشنو ای نان که به جز دنبه مرا یاری هست   یا به جز مالش جنگال مرا کاری هست

Ebû İshak: “*Ey ekmek, bizim, kuyruktan başka sevgilimiz olduğunu veya ona çatal batırmaktan başka bir işimiz olduğunu söylerlerse, inanma.*” (Ebû İshak, *Dîvân-i Et‘ime*,37)

Hicri dokuzuncu yüz yılın ikinci yarısında şair Nizâmuddîn Kârî, tazmin ettiği şiiirleri değiştirip onlara yiyeceklerle ilgili anlamlar yükleyen Ebû İshak’ın üslubunu elbiselere uyarlamıştır. Nitekim Kârî, *Dîvân-i Elbise*’de bu konuya şöyle işaret etmiştir: *Bir süredir hiç kimsenin giymediği ve benim kendisiyle şöret bulmama sebep olacak bir tür elbise ile insanlar arasında ayrıcalık kazanma fikri eteğime yapıştı... Kendi kendime düşündüm ki Şeyh Ebû İshak (Allah ona rahmet etsin) nasıl yemekler hususunda hayal tencerisini fikir ateşine koyduysa ben de elbiseler hususunda manalar kumaşını ilim tezgâhına koyayım... dedim.*⁵

Ebû İshak ve Nizâmuddîn Kârî elbise ve yemek isimlerini şiiir diliyle yazarak gelecek nesillere aktarmışlar, ayrıca şiiirlerini değiştirdikleri şairleri alaya almışlardır. Çocukluğundan itibaren dini ve ilmi eğitim alan Kârî, Ebû İshak gibi meşhur olmak için farklı bir edebi türle şiiirlerini dille getirmiştir. Kârî, Ebû İshak’tan başka Ubeyd-i Zâkânî’den de etkilemiş, onun *Sad Pend* adlı eserine karşılık *Risâle-i Sad Vasl* (Yüz Yamalı Risale) adlı bir eser yazmıştır. Ubeyd’in söz konusu eserinin ilk cümlesi: “*Ey azizler ömrü ganimet olarak biliniz*”dir. Kârî’nin eserinin ilk cümlesiyse: “*Ey azizler sünnete muhalif olan elbiseyi giymeyiniz*”dir. Kârî’nin bu eseri az müstehcen kelimeler içerirken, Ubeyd’inki ağır müstehcen kelimeler ile doludur. Kârî ayrıca Ubeyd’in *Tâ‘rifât* adlı risalesine karşılık *Deh Vasl* (On Yama) adında bir nakîze yazmıştır.⁶

⁵ Nizâmüddîn Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, nşr. Mîrzâ Habîb-i İsfahânî (İstanbul: Ebû’l-Ziya Matbaası, 1303), 8-9.

⁶ Ubeyd-i Zâkânî, *Külliyât-ı Ubeyd-i Zâkânî*, nşr. İkbâl Âştîyânî, (Tahran: Mecelle-i Armağan, 1343), 209; Çiftçi, *Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, 328-29.

Bu makalede Fars edebiyatının Timurular dönemi şairlerinden olan Nizâmuddîn Kârî'nin divanı ele alınmış, divan içerisindeki bölümler hakkında bilgi verilmiş, şairin hayatı ve hiciv tarzına değinilmiş, şaire ait divanın bulunan nüshalarının özelliklerine işaret edilmiş, şairin tazmin ettiği şiirler ve onlara karşılık yazdığı cevaplar örnek olarak sunulmuştur.

2. Nizâmuddîn Kârî

Nizâmuddîn Kârî'nin asıl adı Mevlânâ Nizâmuddîn Mahmûd Kârî-i Yezdî'dir. Kaynaklarda hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Doğum tarihi belli olmayan Nizâmuddîn Kârî, şair Vahşî-i Bâfkî'den iki yıl sonra ve Muhteşem-i Kâşânî'den üç yıl önce hicri 993 yılında vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda hicri 866 yılında vefat ettiği belirtilmiş fakat bu tarih kabul görmemiştir. Hicri dokuzuncu yüz yılın ikinci yarısı şairlerindir.⁷ Timurular döneminde parodî tarzında şiirler yazmıştır.⁸ Divanının girişinde çocukluğunda dini ve ilmi eğitim aldığını, belli bir dönem şiir söylediğini belirtmiştir.⁹ *Âteşkede-i Âzer*, *Heft İklîm*, *Mecmau'l-Fusahâ* vb. gibi İran'ın en meşhur tezkirelerinde kendisi hakkında bilgi yoktur. Erdeşîr-i Hâzî'nin *Tezkîre-i Sohenverân-i Yezd*, Edward Browne'nun *Tarih-i Edebiyat-i İran* ve Zebîhullâh Safâ'nın *Târîh-i Edebiyât der İrân* adlı eserlerinde Nizâmuddîn Kârî hakkında kısa bilgiler bulunmaktadır.¹⁰ Şair *Dîvân-ı Elbise* adlı eserinin girişinde bile hayatı hakkında bilgi vermemiştir. Mîrzâ Habîb-i İsfahânî hicri 1303 yılında Galata'daki Ebû'l-Ziyâ matbaasında neşrettiği *Dîvân-ı Elbise*'nin önsözünde şairin yaşamı hakkında bilgi vermeyip, sadece divanı hakkında bazı bilgiler vermiştir.¹¹ Nizâmuddîn Kârî'nin en önemli eseri *Dîvân-ı Elbise*'dir. Yiyecek, içecek ve yemekler hakkında şiir yazıp *Dîvân-ı Et'ime* adlı eseri ortaya koyan şair Ebû İshâk Et'ime'nin şiirlerini taklit ederek *Dîvân-ı Elbise*'yi yazmıştır. Fars edebiyatında yazdıkları alaycı ve mizahi şiirlerle İran'da herkes tarafında

⁷ Alî Ekber-i Dehhodâ, *Lügatnâme-ı Dehhodâ*, (Tahran: Müessesesi-ı Logatnâme-ı Dehhodâ, 1377), 14: 22570.

⁸ Şehre Ma'rifet, "Nekd-i Tashîh-i Kitâb-i Külliyyât-i Nizâm Kârî (Be Tashîh-i Rahîm Tâhir)" *Faslnâme-i Metn Şînâsî-i Edeb-i Fârsî*, (Yaz 1397), 169.

⁹ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 8-9.

¹⁰ Zebîhullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyât Der İrân*, (Tahran: Entesârât-i Firdevs, 1373), 4: 198.

¹¹ Muhammed Kâzım Kehdûi, *Nizâmuddîn Kârî ve Dîvân-ı Elbise*, (Tahran: Edebiyât-ı İran, 1380), 620.

tanıman üç ünlü şairden birisi Nizâmuddîn Kârî'dir. Diğer iki şair: Ubeyd-i Zâkânî ve Ebû İshâk Et'ime'dir.¹²

Ebû İshâk Et'ime'nin *Dîvân-ı Et'ime* adlı eserindeki şiirlerin konusu yiyecek ve içeceklerdir. Şair bütün yiyecek ve içecek türlerinden bahsetmiştir. Nizâmuddîn Kârî de Ebû İshâk Et'ime'yi taklit ederek *Dîvân-ı Elbise*'de elbise, kumaş ve terzilik ile ilgili bütün bilgileri vermiştir. Nizâmuddîn Kârî'nin şiirleri Ebû İshâk Et'ime'nin şiirleri kadar iyi olmayıp taklitten ibarettir. Ancak Nizâmuddîn Kârî divanının daha muteber olduğunu ifade etmiştir:¹³

ای که از اطعمه سبیری ، ز پی البسه رو   که تن از رخت عزیزست و شکم پرور خوار

Ey Et'ime'den doyan kişi, Elbise'nin peşinden git çünkü vücut elbise sayesinde azizdir oburluk ise açgöçluktur.

Dîvân-ı Elbise ilk basımından sonra h.1359 yılında Muhammed Muşîrî tarafında Habîb-i İsfahânî'nin baskısı örnek alınarak Tahran'da tekrar basılmıştır. H.1391 yılında Rahîm Tâhir, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'deki FY.409 ve FY.310 numaralı nüshaları esas alarak *Dîvân-ı Elbise*'yi Tahran'da tekrar yayınlamıştır. *Dîvân-ı Elbise*'nin nüshaları İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Kahire Kütüphanesi ve İran Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹⁴

Dîvân-ı Elbise'de daha önceki dönemlerin ve o döneminin elbiseleri, kumaşları, giyim ve kuşama hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Daha önceki dönemlerde insanların neler giydiği, giyim ve kuşamları hakkında çok az bilgi bulunduğu için Nizâmuddîn Kârî'nin bu eseri çok özel bir yere sahiptir, fakat divanda elbiseler için kullanılan bazı isim ve ıstılahlar günümüzde kullanılmamaktadır.

Hicri onuncu yüzyıl şairleri ve bazıları Nizâmuddîn Kârî'nin hemşehrileri olan Lisânî-i Şîrâzî, Fedâî-i Şîrâzî, Gazâlî-i Meşhedî, Vahşî-i Bâfkî, Muhteşem-i Kâşânî, Senâî-i Meşhedî, Örfî-i Şîrâzî, Zuhîrî-i Türşîzî ve Ehlî-i Şîrâzî gibi kişiler hakkında *Dîvân-ı Elbise*'de bilgi bulunmamakta-

¹² Kehdûî, *Nizâmuddîn Kârî ve Dîvân-ı Elbise*, 618.

¹³ Nasrullâh Zîrek, "Tahlîl-i Sâhtâr ve Kârbord-ı Pârodîhâ-i Dîvân-ı Elbise-ı Nizâm Kârî-i Yezdi," *Faslnâme-ı Tahsûs-i Edebiyat-ı Fârsî-i Dânişgâh-ı Âzâd İslâmî-i Meşhed*, (Bahar 1390), 148.

¹⁴ Nizâm Kârî, *Külliyat-ı Nizâm Kârî*, nşr. Rahim Tahir, (Tahran: Kitâbhâne-ı Meclis-ı Şûrâ-ı İslâmî, 1391), 21.

dır.¹⁵ Bu bilgi şairin hicri onuncu yüzyıldan önce vefat ettiğini göstermektedir.

Diğer şairler gibi Nizâmuddîn Kârî de şiir ve eserlerine övgüde bulunmuştur.

هر که با قاری کند دعوی به شعر البسه بحث با صوف مربع از جل خر کند¹⁶

Her kim Kârî ile Dîvân-ı Elbise adlı eserindeki şiirleri nedeniyle kavga ederse, eşek semerinden yapılmış kareli yün kumaşı giyer.

به وصف جامه ها قاری چو پرداخت در این طرز سخن همتا ندارد¹⁷

Kârî elbiseleri tasvir etmeye başladı çünkü bu konuda onun kadar iyi söz söyleyen kimse yoktur.

قاری این شعر که در البسه در می بافی به معانی تو هر بی سر و بی پا نرسد¹⁸

Ey Kârî! Elbise'de ördüğün bu şiirin manasını her serseri kavrayamaz.¹⁹

در البسه مگو جواب ای سرد مرد نتوان چو دوسر ز یک گریبان بر کرد

تا چند کنی پوش ز پوشی کسان از جامه عاریت نشاید بر خورد¹⁹

Ey cansız ölü! Elbise'ye karşı cevap verme, iki kafa bir elbise yakasına sığmaz.²⁰

Daha ne zamana kadar diğer kimselerin elbisesini giyeceksin, ödünç elbise giymek hoş karşılanmaz.

به گرد اطعمه بنویس نظم البسه ام که باد ظاهر و باطن ز ایزدت معمور²¹

Et 'ime'nin boynuna Elbise'min nazmını yaz çünkü zahir ve batın rüzgârı senin izzetin sayesinde mamur oldu.²²

به فکر اطعمه و البسه من و بسحاق به نان خشک قناعت کنیم و جامه دلچ

کتاب البسه یکجا به نظم البسه ام یکی خرید ولی قیمت همنوز نداد²²

¹⁵ Kehmû, Nizâmuddîn Kârî ve Dîvân-ı Elbise, 621.

¹⁶ Kârî, Dîvân-ı Elbise, 74.

¹⁷ Kârî, Dîvân-ı Elbise, 64.

¹⁸ Kârî, Dîvân-ı Elbise, 65.

¹⁹ Kârî, Dîvân-ı Elbise, 123.

²⁰ İki kafa bir elbise yakasına sığmaz yani aynı anda iki kişinin sözü geçmez.

²¹ Kârî, Dîvân-ı Elbise, 126.

²² Kârî, Dîvân-ı Elbise, 118, 117.

Ben ve Ebu ishak: Elbise ve Et'ime'yi düşününce kuru ekmek ile derviş elbisesine kanat ediyoruz.

Elbise kitabı tamamıyla elbisemin nazımıdır. Birisi satın aldı fakat ücretimi henüz vermedi.

3. Dîvân-ı Elbise

Divanın başında nesir olarak yazılmış bir dîbâce yer almaktadır. Dîbâcenin içinde dört beyit ve bir mısra bulunmaktadır. Dîbâce şöyle başlıyor:²³

نفایس حمد و اجناس ثنا خز این این افضال کریم خطاپوش را.....²³

Değerli şeyleri ve malları yaratan, kusurları örten, faziletli ve övülmeye layık olan Allah'a hamd olsun...

Dîbâceden sonra kasideler sıralanıyor. İlk kasidenin adı (آفاق و انفس) “Âfâk ve Enfüs”tür. Bu kaside 103 beyitten oluşmaktadır.

Âfâk ve Enfüs kasidesinden örnekler:²⁴

که نه پوشیده و نه کهنه شود لیل و نهار	خلعتی دوخته ام بر قد اشعار چنان
بر ضمیر تو کنم چند نظیرش اظهار	هست در البسه هر چیز که در آفاقست
بر کن از خویشتن آن جامه پار و پیرار	گوش کن تا که به دوشت کنم این جامه نو

Şiirlerin endamı için bir hilat diktim, öyle ki ne benzeri giyilmiş ve ne de gece, gündüz (hayat boyu) köhne olur.

Ufuklarda var olan her şey Elbise'de var. Senin gönlüne birkaç örnek izhar edeyim.

Beni dinle de bu yeni elbiseyi sırtına geçireyim, çıkar üstünden o eski püs-kü elbiseyi.

Âfâk ve Enfüs kasidesinden sonra (جنگنامه موبینه و کتان) “Keten ve Kürkün Savaşı” adlı kaside gelmektedir. Hezel ve nakîze tarzında yazılan bu kasi-

²³ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 6.

²⁴ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 11.

dede keten ve kürklü elbiselerin savaşı anlatılmaktadır. Toplam 87 beyitten oluşan bu kaside bir münâzaradır. Münâzara herhangi bir konu üzerinde zıt düşüncelerin karşılıklı savunulmasıdır.

Keten ve Kürkün Savaşı adlı kasideden örnekler:²⁵

چنان میان کتان و حریر گل یاریست   که هیچ موی نگنجد میانشان دیگر
چو دال شرب سفیدست و نرم دست بنفش   بیابانفشه و نرگس به گلستان بنگر

Keten ve ipeğin arası o kadar iyi ki artık hiçbir kıl aralarına giremez.

*İnce keten kumaş kartal gibi beyazdır ve yumuşak kumaş menekşe gibidir.
Gel gül bahçesinde menekşe ve nergise bak.*

Keten ve kürkün savaşı kasidesinin on yedinci beytinden sonra “اغاز” (Hikâye Girişi) adlı başlık yazılarak hikâyeye giriş yapılmıştır.²⁶

بهار آمد و کتان به جنگ مویینه   کشید از سپه خویشتن تمام حشر

Bahar geldi ve keten kürkle savaşmak için bütün ordusunu topladı.

Bu kasidenin otuz yedinci beytinde “در آگاهی یافتن لشکر مویینه از محاصره” (Keten Kuşatmasından Kürk Ordusunun Haberdar Olması), kırk dokuzuncu beytinden sonra “در عرض دادن مویینه لشکر خود را” (Kürkün Ordusuna Açıklaması), elli altıncı beytinden sonra “کردن در میدان آمدن و حرب” (Meydana Gelmek ve Harp Etmek), altmış beşinci beytinden sonra “در پشت دادن مویینه از مخاربه کتان (Keten Muharebesine Kürkün Sırt Vermesi) adlı başlıklar altında şiirler sıralanmıştır.²⁷

بسی لباس بهاری به پوستین دیدم   نهاده لب به لب و رو به روی یک دیگر

Deri olan baharlık bir sürü elbise gördüm, birbirinin üst üste ve koyun koyuna dizilmişti.

Keten ve Kürkün Savaşı adlı kasideden sonra (اسرار ابریشم) İpeğin Esrarı adlı 32 beyitlik bir manzume yer almıştır.²⁸

گاه در جلوه آمد از کمخا   گاه دبیای هفت رنگ نمود

²⁵ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 16.

²⁶ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 16.

²⁷ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 19.

²⁸ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 20.

Bazen yedi renkli ipek gibi göründü, bazen ipek kumaşından dolayı cilve yaptı.

Bu manzumeden sonra Nizâmuddîn Kârî birçok şairin kaside ve gazellinden birer beyit alıntı yapıp onlara parodi ve hezel tarzında cevaplar vermiştir.

دارم از زلف سیاهش گله چندان گه می‌رسد   که چنان زو شده ام بی سر و سامان که می‌رسد

Hâfız'ın “*Onun siyah saçından o kadar şikâyetçiyim ki sorma, o kadar ondan bizar oldum ki sorma.*” beytine,

دارم از بی پرو پایی گله چندان که می‌رسد   شده بی رخت چنانم من عریان که می‌رسد

Nizâmuddîn Kârî “*Avarelikten o kadar şikâyetçiyim ki sorma, elbisesizlikten öyle üryan oldum ki sorma.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 88)

میان ما و جمالش محبت ازلیست   که حسن دوست قدیمی و عشق لمیزلیست

Hâfız'ın “*Bizim ve onun cemali arasında ezeli bir muhabbet var, çünkü dostun güzelliği eski ve aşk sonsuzdur.*” beytine,

میان ما و مرقع محبت ازلیست   کوه ملمع رنگین و خرقة عسلیست

Nizâmuddîn Kârî “*Bizim ve yırtık elbise arasında ezeli bir muhabbet var. Dağ parlak renkli ve hırka bal gibidir.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 48)

سر پیوند ما ندارد یار   چون توان شد ز وصل بر خوردار

Evhadî'nin “*Bizim ilişkimizin başında sevgili yok, kavuşmadan nasıl fayda sağlana bilir ki?*” beytine,

چند از اندیشه فش و دستار   این فرو پیچ و آن دگر بگذار

Nizâmuddîn Kârî “*Sarık ve yeleyi daha ne kadar düşüneceksin; ilkini sarı, diğerini bırak.*” (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 22)

وجه برات شام بر اختر نوشته اند   و اموال زنگ بر شه خاور نوشته اند

Hâcû-i Kirmânî'nin “*Gece ilhamının yüzünü yıldızın üstüne yazmışlar ve paslı istekleri doğu şahının üstüne yazmışlar.*” beytine,

اوصاف شمله بر علم زر نوشته اند   القاب بندقی به سراسر نوشته اند

Nizâmuddîn Kârî “Sarığın vasıflarını altın ilminin üstüne yazmışlar ve kumaşın lakaplarını baştanbaşa yazmışlar.” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 23)

با هر که راز دوستی اظهار می کنم   خوابیده دشمنی است که بیدار می کنم

Lâedrî-i Kâîle'nin “*Kimin yanında arkadaşlık sırrını açıklasam, uyuyan bir düşmanı uyandırıyorum.*” beytine,

هر دم کلاه و کفش به بازار می کنم   دسمال اکثر از سرد ستار می کنم

Nizâmuddîn Kârî “*Her daim külah ve ayakkabı için pazarlık ederim, genellikle mendil beni soğuktan korur.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 25)

بس بگردید و بگردد روزگار   دل به دنیا در نبندد هوشیار

Sa'dî'nin “*Felek çok döndü ve dönecek, akıllı kişi dünyaya gönül bağlamaz.*” beytine,

بس بپوشید و بپوشد روزگار   خلق را رخت زمستان و بهار

Nizâmuddîn Kârî “*Felek insanlara kış ile bahar elbisesini çok giydirdi ve giydirecek.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 26)

مگر فرشته رحمت در آمد از در ما   که شد بهشت برین کلبه محقر ما

Îmâd-ı Fakîh'in “*Sanki kapımızdan rahmet meleği girdi ve bu sayede bizim basit kulübemiz cennet oldu.*” beytine,

رسد بر اطلس چرخ ز مرتبت سرما   گهی که شاهد والا در آید از در ما

Nizâmuddîn Kârî “*Rütben sayesinde başımız ipek giysiye ulaşır, bazen de kapımızdan yüce şahit gelir.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 36)

رونق عهد شباب است دگر بستان را   می رسد مزده گل بلبل خوش الحان را

Hâfız'ın “*Artık bostan için gençlik ahdinin güzelliği var, güzel sesli bülbül-le güllün müjdesi ulaşır.*” beytine,

رونق حسن بهارست دگر کتان را   گرم بازار ز شمس شده تابستان را

Nizâmuddîn Kârî “*Artık keten için bahar hüsnün güzelliği var, pazarın sıcaklığı güneşten yaza ulaşır.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 37)

رونق حسن بهارست دگر کتان را   گرم بازار ز شمس شده تابستان را

Lâedrî-i Kâîle'nin "Mest eden gözün, müştakın gönlünü her lahza avutuyor. Siyah zülfün âşıkları perişan ediyor." beytine,

هر دم از نرمی کشد اطلس بیر مشتاق را   صوف از گرمی برد هر لحظه دل عشاق را

Nizâmuddîn Kârî "Her lahza yumuşaklığıyla ipek cübbe müştakı avutuyor; yün sıcaklığıyla her lahza âşıkların gönlünü ele geçiriyor." şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 38)

هر چند روی دوست نبینیم سالها   ما را بود هنوز امید وصالها

Mevlânâ Ali Derzed'in "Her ne kadar dostun yüzünü yıllardır görmüyor olsak da, hala kavuşma ümidimiz var." beytine,

دارم بسی ز ریشه پوشی خیالها   یابم ز عقد طره دستار حالها

Nizâmuddîn Kârî "Poşunun püskülünü çokça hayal ettiğim zaman, sarık kâkülünün düğümünden haller bulurum." şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 38)

این چه مجلس چه بهشت این چه مقامست ایجا   عمر باقی رخ ساقی لب جامست اینجا

Kemâl-i Hocendî'nin "Bu nasıl meclis, nasıl cennet, bu nasıl makamdır burada. Burada baki ömür, sakinin yüzü ve kadehin dudağıdır." beytine,

این چه خرگه چه تتق این چه خیامست ایجا   چترمه رایت خور، ظل غمامست ایجا

Nizâmuddîn Kârî "Bu nasıl otağ, nasıl çadır; bu nasıl çadırcıdır burada. Burada muhafızlık sancağı gölge buluttur." şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 39)

بیا که قصر امل سخت سست بنیادست   بیار باده که بنیاد عمر بر بادست

Hâfız'ın "Gel, arzu kasrı (emel köşkü) çok gevşek temellidir. Bade getir; ömrün temelli yok oluşturun." beytine,

بنای جبه کرباس سست بنیادست   بیار صوف که بنیاد پنبه بر بادست

Nizâmuddîn Kârî "Pamuklu cübbe binası gevşek yapılıdır; yün getir; pamuğun temelli yok oluşturun." şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 40)

صبحی مبارکست نظر بر جمال دوست   بر خوردن از درخت امید وصال دوست

Sa'dî'nin "Sabahleyin dostun cemaline bakmak ve ümit ağacından dostun visaliyle karşılaşmak mübarektir." beytine,

کیست ای موبینه درزی که هوادار تو نیست   هیچ بازار چنین گرم چو بازار تو نیست

Nizâmuddîn Kârî “*Yeni elbise sayesinde dostun hüsn ve cemali artmış. Süs ve altından dostun kemali artmış.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 40)

کس ندانم که در این شهر گرفتار تو نیست   هیچ بازار چنین گرم چو بازار تو نیست

Sa’dî’nin “*Bu şehirde sana âşık olmayan kimse bilmiyorum. Senin pazarın kadar hiçbir pazar sıcak değildir.*”²⁹ beytine,

کیست ای موبینه درزی که هوادار تو نیست   هیچ بازار چنین گرم چو بازار تو نیست

Nizâmuddîn Kârî “*Ey kürk! Senin hayranın olmayan terzi kim? Senin pazarın kadar sıcak olan hiç bir pazar yoktur.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 41)

خمی که ابروی شوخ تو در کمان انداخت   به قصد جان من زار ناتوان انداخت

Hâfız’ın “*Senin sevinçli kaşının yaya verdiği kavis, benim canıma kast ederek beni zayıf düşürdü.*” beytine,

مرا اگرچه به بسترت کتان انداخت   ز روی صوف نظر بر نمی توان انداخت

Nizâmuddîn Kârî “*Beni her ne kadar keten yatağa yatırdıysa da yün yüzünden bakamadı.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 42)

سرو بالای تو سر تا پا خوش است   راستی آن قامت زیبا خوش است

Neyr-i Kirmânî’nin “*Senin selvi boyun baştan aşağı güzeldir. Gerçekten o güzel kamet hoştur.*” beytine,

قد صوف سبز سر تا پا خوش است   وان بز کتان ببریک لاخوش است

Nizâmuddîn Kârî “*Yeşil yünün boyu baştan aşağı güzeldir ve o ince keten elbise çirkindir.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 43)

بلبلی برگ خوش رنگ در منقار داشت   واندر آن برگ و نوا خوش ناله های زار داشت

Hâfız’ın “*Bir bülbülün ağzında güzel renkli bir yaprak vardı. O yaprak ve ağızın içinde güzel inlemeler vardı.*” beytine,

مرغ مرفونی گلی از شرب در منقار داشت   بر گلستانی ز کمخا ناله های زار داشت

²⁹ Senin pazarın kadar hiçbir pazar sıcak değildir, yani hiç kimse senin kadar sevilmiyor.

Nizâmuddîn Kârî “*Bülbül kuşunun ağzında ince keten kumaştan bir gül vardı. Bir gül bahçesinde ipek kumaştan dolayı inliyordu.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 43)

دل ندارد هر که او را درد نیست   وانکه این دردش نباشد مرد نیست

Seyyid Nimetullâh’ın “*Kimin gönlü yoksa derdi de yoktur. Kimin derdi yoksa da insan değildir.*” beytine,

جامه بی چاک صاحب درد نیست   غیر یکتایی به پوشش فرد نیست

Nizâmuddîn Kârî “*Yırtılmamış elbisenin derdi yoktur. Örtünmeyen kimse insan değildir.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 44)

یارب که آن درخت گل از گلستان کیست   وان پسته شکر شکن از نقلدان کیست

Emîr Hüsrev’in “*Ya rab! O gül ağacı kimin bahçesinden? Çerez tabağının içinde şeker kıran o fıstık dudak kimin?*” beytine,

باز این قماشهای نفیس از دکان کیست   وین طرفه رختهای نو از جامه دان کیست

Nizâmuddîn Kârî “*Bu nefis kumaşlar kimin dükkânındandır. Bu ilginç yeni elbiseler kimin bavulundandır?*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 45)

مشنو ای دوست که بعد از تو مرا یاری هست   یا شب و روز به جز ذکر توام کاری هست

Sa’dî’nin “*Ey dost işitme sakın! Senden sonra bana bir yar var. Ya da gece ve gündüz seni zikretmekten başka işim var.*” beytine,

مشنو ای جبه که جز پیرهنم یاری هست   یا به جز پیچش دستار مرا کاری هست

Nizâmuddîn Kârî “*Ey cübbe sakın işitme! Gömleğimden başka yârim var. Ya da sarığı katlamaktan başka bir işim var.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 46)

کسی به حضرت او ره نبرد و تنها نیست   جدا نگشت زمانی ز ما و بی ما نیست

İmâd-i Fakîh’in “*Onun huzuruna yol bulmayan kimse yalnız değildir. Bizden bir an bile ayrılmayan, bizsiz değildir.*” beytine,

به حسن اطلس چرخ سیهر والا نیست   مثال تافته خورشید عالم آرا نیست

Nizâmuddîn Kârî “*Gökyüzü ipek elbisenin güzelliği kadar yüksek değildir. Güneşin parlaklığı kadar âlemi süsleyen misal yoktur.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 48)

گرچه عرض هنر پیش یار بی ادیبست   زبان خموش ولیکن دهان پر از عربیست

Hâfız'ın “*Her ne kadar yârin önünde hünerini sergilemek edepsizlikse de dil suskun fakat ağız Arapça doludur.*” beytine,

ز اطللس فلکم پرده در طنبيست   به طاقچه مه و خور جام و کاسه حلبیست

Nizâmuddîn Kârî “*Atlas feleğimden perde bir halattır, güneş ve ay eyvanında tenekeden bir kâse ve kadehtir.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 49)

عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشت   که گناه دگری بر تو نخواهند نوشت

Hâfız'ın “*Rintleri ayıplama ey pak gözyaşı sahibi zahit. Bu sayede artık sana başka günah yazılmayacak.*” beytine,

عیب قطی مکن ای اطللس پاکیزه سرشت   تار او چونکه به پود تو نخواهند نبشت

Nizâmuddîn Kârî “*Kutuyu ayıplama ey temiz atlas,³⁰ ki onun sırma telini senin ilmiklerinin üzerine yazmayacaklar.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 50)

این باد روح پرور از آن کوی دلبرست   وین آب زندگانی از آن حوض کوثرست

Sa'dî'nin “*Ruhu besleyen bu rüzgâr dilberin sokağındandır. Bu hayat veren su, Kevser havuzundandır.*” beytine,

چشم ز روی بند در ای دل منور است   و زبوی عنبرینه دماغم معطرست

Nizâmuddîn Kârî “*Ey gönül! Gözüm kapında ip sayesinde parlaktır. Damağım amber kokusundan dolayı ıtrlıdır.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 50)

دل سرا پرده محبت اوست   دیده آیینه دار طلعت اوست

Hâfız'ın “*Gönül onun muhabbetinin otağıdır. Göz onun simasının aynasıdır.*” beytine,

شمله کین عزتم ز دولت اوست   گردنم زیر بار منت اوست

Nizâmuddîn Kârî “*İzzet sarığım (itibarım) onun devletindedir. Boynum onun minnet yükünün altındadır.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 51)

کس به چشمم در نمی آید که گویم مثل اوست   خود به چشم عاشقان صورت نبندد غیر دوست

³⁰ Muhtemelen “kutu” bohça manasında kullanılmıştır.

Sa‘dî’nin “*Onun gibidir diyebileceğim kimse gözüme ilişmiyor. Yardan başka kendisini âşıklara göstermiyor.*” beytine,

جز قبا و پیراهن نبود به مالم یارو دوست   تن درون پوستین باشد بسان مغز و پوست

Nizâmuddîn Kârî “*Cübbe ve gömlekten başka malıma dost ve yar yoktur. Vücut kürkün içinde beyin ve deri gibi olur.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 53)

بده ساقی شراب لایزالی   به دست عاشقان لایبالی

Mevlânâ’nın “*Ey saki! Ölümsüz şarabı gamsız âşıkların eline ver.*” beytine,

ز بالا افکن شرب و نهالی   شدم سر پا برهنه لایبالی

Nizâmuddîn Kârî “*Yukarıdan ince keten kumaş ve döşek at, ey laubali baştan aşağı çıplak oldum.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 109)

اگر به تحفه جانان هزار جان آری   محقرست نشاید که بر زبان آری

Sa‘dî’nin “*Eğer canan için binlerce can hediye getirsen basit görünür ve dille getirmen yakışık olmaz.*” beytine,

هزار وصف گلستان که در بیان آری   نه آنچنانکه ز کمخامرا نشان آری

Nizâmuddîn Kârî “*Gülistanın binlerce vasfını dille getirsen bile ipek kumaştan bana getireceğin bir işaret etmez.*” şeklinde cevap vermiştir. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 107)

Nizâmuddîn Kârî: Evhadî, Hâcû-i Kirmânî, Lâedrfî-i Kâîle, Sa‘dî, Hüseyin Tirmîzî, İmâd-i Fakîh, Hâfız, Mevlânâ Alî Derzed, Kemâl-i Hocendî, Muhammed Firuz-i Âbâdî, Neyîr-i Kirmânî, Seyyid Nimetullâh, Emîr Hüseyin, Mevlânâ, Selmân-i Sâvecî, Celâleddîn İzzed, Sadeddin Nasr, Kemâl-i Hocendî, Zahîr-i Faryabî, Sadreddin Cevherî, Eminî, Hasan-i Dehlevî, Attâr, Kemâleddîn Kâtîbî, Nasır-i Buhârî, Sultan Ebû Saîd, Hümâm-i Tebrîzî, Dervîş Eşref Nîmed Pûş, Ubeyd-i Zâkânî ve Celâl Tabîb gibi şairlerin şiirlerinden birer beyit alıntı yaparak bunlara hezel ve nakîze tarzında cevaplar vermiştir.

Divanda gazellerden sonra kıtalar gelmiştir. Bu kıtalar yetmiş altı beyitten oluşmaktadır. Kıtalarından örnek:³¹

دو قماش سندن صوف و موینده
یکی آرام جان یکی دلبنده
همه ز جامه رنگین وعظ می گویم
که هر کجا که عروسیست رنگ و بو باشد

Yün ve kürk iki kumaştır. Biri sakın tabiatlı, biri gönül çelendir.

Daima renkli elbiseler hakkında vaaz veriyorum, çünkü nerede bir gelin bulursa orada renk ve koku olur.

Kıtalarından sonra beş beyitlik bir mesnevi gelmiştir. Mesneviden örnek:³²

هر آن مهتر که با کهنتر ستیزد
چنان افتد که هرگز بر نخیزد

Küçük biri tarafında övülen büyük biri öyle düşsün ki asla yerinden kalkmasın!

در البسه رانده ام سخن را
شسته همه جامه کهن را

Elbise 'de söz söyledim. Eski elbiselerin hepsini yıkandı.

Mesneviden sonra rubailer gelmiştir. Bu rubailer kırk beyitten oluşmaktadır. Rubailerden örnek:³³

هر کس که جواب گوید این طرز سخن
شاگرد منست و خرقة دارد از من

در البسه هر کس که کند انکار
یارب که مباد روزیش هیچ کفن

Her kim bu tarz söze cevap verirse, benim talebemdir; benden hurka almıştır.

Her kim Elbise 'yi inkâr ederse, ya rab! Ölüm gününde hiç kefen bulmasın.

Rubailerden sonra altmış beş beyitlik tek beyitler gelmiştir. Tek beyitlerden örnekler:³⁴

من آنچه وصف لباسست با تو می گویم
تو خواه از سخنم خرقة گیر و خواه عصا

شعر بسحاق و گفته قاری
تا کرا بخت و تا که را روزیست

³¹ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 116.

³² Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 121.

³³ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 122-24.

³⁴ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 125.

Benim sana söylediğim şey elbise vasfıdır. Sen istersen sözlerimden hırka al istersen asa.

Bushâk'ın şiiri ve Kârî'nin sözü, kimine talih ve kimine rızıktır.

Tek beyitlerden sonra mahalli bir lehçe (Fehlevîyât) ile söylenilmiş dört beyitlik bir şiir gelmiştir.

Mahalli lehçeye örnek:³⁵

پوستک تا ندرندت مک بر میخ لبیس شعر البسه نت قیدس قیری واهن

Lehçeli şiirden sonra (مناظره ی طعام و لباس) “Elbise ve Yemek Münâzarası”, (صفت خواب دیدن و حمام) “Hamam ve Rüya Görmenin Vasfı”, (قصه دزد درخت) “Şairlerin Vasıfları Risalesi”, (رساله اوصاف شعرا) “Ağaç Hırsızının Hikâyesi”, (مکتوب صوف با اطلس) “Yünün İpeğe Mektubu”, (فرمان نشان کلاه نوروزی) Nevruz Külâhının Nişanın Fermanı” (آرایشنامه کتاب) “Süslenme Kitabı”, (کتاب ده وصل) “On Bölümlük Kitap”, (و عظ رساله صد) “Yüz Vaaz Risalesi” gibi mensur bölümler yer almaktadır. Bu mensur bölümlerin içinde yetmiş dört beyit ile birkaç mısra bulunmaktadır.

Divanın sonunda (رساله مخیل نامه) “Hayal-name Risalesi” adlı 435 beyitlik bir mesnevi bulunmaktadır. Bu mesnevi şöyle başlıyor:³⁶

به نام خطاپوش آمرزگار که ستار عیبست بر جرم کار
یکی را کند صوف و اطلس لباس یکی را دهد پوستک با پالاس

Hatayı örten bağışlayıcının adıyla çünkü cürme karşı ayıbı örtendir.

Birine yün ve ipekten elbise verir, birisine deriden paçavra verir.

Bazı araştırmacılar Kârî'nin *Dîvân-i Elbise* adlı eserini şu başlıklar altında toplamışlar: 1-Münâzara-i Te'âm. 2-Sıfat-i Hâb Dîden ve Hamâm. 3-Risâle-i Evsâf-i Şu'erâ. 4-Kısa-i Dozd Reht râ Beşinev. 5-Mektûb-i Sûf be Atlas. 6-Arze Daşt-i Zîbâ-i Aliyâ. 7-Nişânî ki der Şân-i Kulâh-i Novrûzî der Dîvân-i Elbise Niviştend. 8-Ârâyişname. 9-Deh Vasl. 10-Risâle-i Sad Va'z. 11-Muhîtnâme (Muhîlnâme) ki Hemân Cengnâme-i Sûf ve Kemhâst.³⁷

³⁵ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 128.

³⁶ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 173.

³⁷ Zeyneb Arabnejât, “Vucûh-i Nakîze Perdâzî Der Eş'âr-i Nizâmüddîn Kârî-i Yezdî”, *Dümâhnâme-i Ferheng ve Edebiyât-i Âme*, (Bahar 1396), 226.

Günümüzde kullanılan giyim ile ilgili birçok ıstılah Nizâmuddîn Kârî'nin divanında geçmektedir. Tezkire yazarları Nizâmuddîn Kârî'yi iyi bir şair olarak görmemişlerdir. Bunun nedeni Ebû İshâk Et'ime'yi taklit etmesinden kaynaklanıyor.³⁸Büyük şiir üstatlarından sonra kendisine konu kalmadığını düşünen Ebû İshâk, yiyecekleri anlatıp tasvir ederek iştihayı tahrik eden şiirler yazmaya karar vermiştir. Bunun için Nizâmî, Sa'dî ve Hâfız gibi şairlerin şiirlerini alaylı ve neşeli nazirelerle yemeklere tatbik etmiştir.³⁹

Nizâmuddîn Kârî'nin neden *Dîvân-ı Elbise*'yi yazdığı ve bu mizahi tarzı takip ettiği belli değildir ancak bu konu hakkında muhtelif rivayetler vardır. Bir rivayette göre şair, dönemin klişeleşen dilinin çarpıklıklarını ifade etmek için bu divanı yazmıştır. Diğer bir rivayet ise, şair dili daha iyi kullanmak için bu divanı yazmıştır. Bir başka rivayete göreyse, şair şiirleri taklit ederek kendi mesleğine yaklaştırmak istemiştir, ama bu rivayetlerin hepsi bir varsayımdır. *Dîvân-ı Elbise*'ye bakıldığı zaman şairin genel düşüncesinin mizah olduğu göze çarpmaktadır. Birçok beyitte dönemin fakirlik ve yoksulluğunu mahirane bir şekilde işlemiştir. Nizâmuddîn Kârî'nin şiirleri Fars Edebiyatı alanında önemli bir çıkır açmıştır. İrfani ve tasavvufi konuları içtimaî bir dille ifade etmiştir. Yani tasavvufî dili dünyevi bir dille beyan etmiştir, ancak şiirleri taklitten öteye geçmemiştir.⁴⁰

Kârî tazmin ettiği bazı şiirlere aynı vezinle cevap vermiştir. Örneğin aşağıda “mefâîlün-mefâîlün-mefâîlün-mefâîlün” aruz vezniyle yazılan Hâfız'ın şiirine aynı vezinle cevap vermiştir.

اگر آن ترک شیرازی به دست آرد دل ما را   به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را

Hâfız: “Eğer o Şirazlı güzel gönlümüzü elde ederse (istediğimizi kabul ederse), onun siyah benine Semerkant ile Buhara'yı bağışlarım.” (Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 37)

ز تبریز ار گلیمی نازک آری در برم یارا   به نقش آده اش بخشم سمرقند و بخارا را

³⁸ Zirek, “Tahlîl-i Sâhtâr ve Kârbord-ı Pârodihâ-i Dîvân-ı Elbise-ı Nizâm Kârî-i Yezdi”, 52.

³⁹ Kârî, *Dîvân-ı Elbise*, 9.

⁴⁰ Zirek, “Tahlîl-i Sâhtâr ve Kârbord-ı Pârodihâ-i Dîvân-ı Elbise-ı Nizâm Kârî-i Yezdi”, 153.

Nizâmuddîn Kârî: “Ey sevgili! Eğer Tebriz’den nazik bir kilim bana getirirsen, onun keman gibi eğri nakşına Semerkant ile Buhara’yı bağışlarım.” (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 37)

Kârî kimi şiirlere de aynı vezinle cevap vermemiştir. Örneğin aşağıdaki “mef’ûlü-fâilâtü-mefâilü-fâilün” vezinli Mevlânâ’nın şiirine “mef’ûlü-fâilâtün-mef’ûlü-fâilâtün” vezniyle cevap vermiştir.

از بامداد روی تو دیدن حیات ماست   امروز باز روی تو دیدن چه دلرباست

Mevlânâ: “Sabahleyin senin yüzünü görmek bizim hayatımızdır. Bugün tekrar senin yüzünü görmek ne kadar güzeldir.” (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 46)

از بامداد پیرهن نو حیات ماست   امروز باز خشخاش مخفی چه دلرباست

Nizâmuddîn Kârî “Sabahleyin yeni gömlek bizim hayatımızdır. Bugün tekrar örtülü elbise ne güzeldir.” (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 46)

Kârî tazmin ettiği şairin şiirlerinde bulunan edebi sanatları bazı beyitlerde aynı şekilde ifade etmiştir. Örneğin Sa’dî’nin aşağıdaki beytinde geçen “gün-gece/visal-hicran” adlı zıt kelimelere karşılık “yeni-eski” kelimesini kullanarak tezat edebi sanatından istifade etmiştir.

روز وصل قرار دیدن نیست   شب هجرانم آر میدان نیست

Sa’dî: “Kavuşma günü görüşme günü değil, hicran gecemde istirahat etmek yok.” (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 47)

چون زرم بهر نو خریدن نیست   چاره جز کهنه را دریدن نیست

Nizâmuddîn Kârî: “Yeni almak için altınım olmadığından eskiyi yırtmaktan başka çare yoktur.” (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 47)

Kârî aşağıdaki Hâfız’ın kullandığı soru sorma yani istihfâm sanatını aynen kullanmıştır.

ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست   منزل آن مه عاشق کش عیار کجاست

Hâfız: “Ey seher nesimi yârin mezarı nerede? Başıboş, aşığı öldüren o ay yüzünün menzili nerede?” (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 44)

قیچجی بقچه رخت من و دستار کجاست   وان کلاه و کمر و موزه بلغار کجاست

Nizâmuddîn Kârî: “Ey terzi! Sarık ve elbise bohçam nerede? O külah, kemer ve deri çizme nerede?” (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 44)

Kârî dönemin yoksulluk, açık, perişanlık ve fakirliğini zarif mizahi bir dile açıkça ifade etmiştir:

چون زرم بهر نو خریدن نیست   چاره جز کهنه را دریدن نیست
یک تن بی لحاف و زیرافکن   وقت آسایش آرمیدن نیست
بس که سوراخ است رختم نیست پیدا جیب آن   هر زمان شخصم سر از جیب دگر بر می کند

Yeniye almak için altınım olmadığından eskiyi yırtmaktan başka çare yoktur.

Yorgansız ve yataksız bir insan rahatlık zamanı huzurlu değildir.

Elbisem o kadar deliktir ki cebim görünmüyor, her zaman bedenim başka cepten başını çıkarıyor. (Kârî, Dîvân-i Elbise, 47,49,73)

Kârî dönemin zahitlerini ikiyüzlü olmakla eleştiren Hâfız'ın bir şiirine dönemin kibarlarını eleştirerek cevap vermiştir.

واعظان کین جلوہ در محراب و منبر می کند   چون به خلوت می رود آن کار دیگر می کند

Hâfız: *“Mihrap ve minberde böyle cilvelenip duran zahitler, halvete girince başka işle meşgul olurlar.” (Kârî, Dîvân-i Elbise, 58)*

نازکان کین موزھی برجسته برپا می کنند   چکمه را بهر تنعم زیر و بالا می کنند

Nizâmuddîn Kârî: *“Güzel bir çizme giyen kibarlar, refaha kavuşmak için çizmeyi alt üst ederler.”*

Kârî, *Elbise*'de giysiler hakkındaki zorlukları ifade etmiştir:

می آورم به یاد ز پای تهی بسی در ره   به کفش تنگ چو رفتار می کنم

Yoksulluktan dolayı yolun çoğunda dar ayakkabıyla nasıl hareket edeceğimi düşündüm. (Kârî, Dîvân-i Elbise, 26)

Kârî eserinde ütuden bahsetmiştir. Bu kelimenin Fransızca olduğu tezini çürütmüştür.

جامه ها سربه سر از داغ اتو سوخته دل   جز نپرداخته کرباس که خام است اینجا

Burada cilalanmamış doğal pamuklu kumaştan başka elbiselerin hepsi baştanbaşa ütü sıcakından bağıryanıktır. (Kârî, Dîvân-i Elbise, 26)

Kârî'nin ifade ettiğine göre o dönemde giysiler farklı şekillerde revaçtaymış. Küçük sarığın hakir görüldüğünü ifade etmiştir:

دستار کوچک ارچه بزرگی به سر نهاد هر کس که آن بید به چشمش حقیر شد

Küçük sarığı ne kadar genişçe başa sarsan da, ona bakan herkesin gözünde hakir görünür. (Kârî, *Dîvân-i Elbise*, 77)

4. Türkiye’de Bulunan Dîvân-ı Elbise’nin Nüshalarının Özellikleri

FY.409: Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. Talik yazı ile kaleme alınan bu nüsha h. 973 yılında yazılmıştır. Nüshanın ebadı 180x120/115x65 milimetredir. 158 varaktan oluşan bu nüsha 12 satır olarak yazılmıştır. Nüshanın cildi vişneçürüğü rengindedir. Başlıklar kırmızı renkle yazılmış ve Kâtibi belli değildir. Kütüphanedeki numarası FY. 409’dur.

Nüshanın başı:

نفایس حمد و اجناس ثنا خزاین افضال کریم خطا پوشی را.....

Değerli şeyleri ve malları yaratan, kusurları örten, faziletli ve övülmeye layık olan Allah’a hamd olsun...

Nüshanın sonu:

تمام شد کتاب البسه در یوم الاربع ثانی عشر شهر ربیع الاول سنه 973

Elbise Dîvân’ı 973 yılının Rebiülevvel ayında tamamlandı.

FY.497: Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde, *Mecmua-ı Devavîn* adlı eserin içinde yer almaktadır. Bu mecmuda sekiz eser bulunmaktadır: 1-*Dîvân-ı Şâhî* (1b- 39a) 2-*Dîvân-ı Hayâlî* (39b-80a) 3-*Dîvân-ı Besâtî* (80b-107a) 4-*Dîvân-ı Tûsî* (107b-151a) 5-*Dîvân-ı Bushâk Et’ime* (151b-187a) 6-*Dîvân-ı Elbise Nizâm el-Karî* (188b-223a) 7-*Kitâb-ı Mevlânâ Mahmud-ı Fârsî* (223b-263a) 8-*Kitâb-ı Tıb-ı Mecdül* (263b-288a). Bu nüsha h.865 yılında talik yazıyla yazılmıştır, kâtibi Sultan Ali’dir. Varak sayısı 284, satır sayısı 15’tir. Kütüphanedeki numarası FY.497’dur.

Nüshanın başı:

چکمه صوف و سقرلاطست شاه ملک تن ای که می دانی چنین داری برو کوهی بزن

Ten mülkünün şahı yün gömlek ve çizmedir. Ey bunlara sahip olan kişi git bir dağ del.

Nüşanın sonu:

تمه الكتاب من كلام مولانا نظام الدين المعروف بقارى بعون الله و حسن توفيقه

Kârî adıyla meşhur olan Mevlânâ Nizâmuddîn'im ve yazdığım kitap Allah'ın izin ve inayetiyle tamamlandı.

FY.310: Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndedir. Nüsha talik yazıyla yazılmış ve kâtibi Habîb-ı İsfahanî'dir. Hicri 1300 yılında yazılan nüshanın varak sayısı 90, satır sayısı 17'dir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kütüphanedeki numarası FY.310'dur.

Nüşanın bası:

نفايس حمد و اجناس ثنا خزاین این افضل کریم خطاپوش را.....

Değerli şeyleri ve malları yaratan, kusurları örten, faziletli ve övülmeye layık olan Allah'a hamd olsun...

Nüşanın Sonu:

کتبه فی اربعه ایام..... حبیب اصفهانی 1300

Bu kitap 1300 yılında tamamlandı ve kâtibi Habîb-i İsfahânî'dir.

5. Sonuç

Fars edebiyatında hicri sekizinci yüz yılın ikinci yarısında geçmiş dönemlerde olmayan bir hiciv ve hezel türü ortaya çıkmıştır. Bu hiciv ve hezel türünün mucidi Bushak'tır. Nizâmuddîn Kârî hicri dokuzuncu yüz yılın ikinci yarısında Bushak'ı kendisine örnek almıştır. Kârî, içerisinde manzum ve mensur bölümler bulunan *Dîvân-i Et'ime*'yi taklit ederek *Dîvân-i Elbise*'yi yazmıştır. Kârî, Bushak gibi Hâfız, Sa'dî, Senâî, Kâsım-ı Envâr, İsmet-i Buhârâ'î gibi şairlerin şiirlerini tazmin edip bazı kelimelerin yerine elbise, kumaş ve terzilik ilgili tabirler koymak suretiyle hezel tarzında cevaplar vermiştir. Kârî şiirlerinin genelinde yoksulluğu, açlığı, fakirliği ve zenginlerin şatafatlı yaşamlarını hicivli bir dille eleştirmiştir. Üstadı Bushak kadar bu türde başarılı değildir. Kârî klasik Fars edebiyatında en büyük sosyal hicivci ve mizahçı şair Ubeyd-i Zâkânî'den de etkilenmiş ve onun iki eserine karşılık nakîze yazmıştır. *Dîvân-i Elbise*'nin en muteber

yazma nüshaları İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kârî'nin tanınıp şöhret bulması yazdığı *Dîvân-i Elbise* sayesinde çünkü hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Kârî, *Elbise*'de daha çok hicri doku-zuncu yüzyılda kumaşçılar ve terziler arasında revaçta olan kelimelerden yararlanmıştı. Kârî tazmin ettiği bazı şairlerin şiirlerine aynı vezinle cevap vermiştir. Tazmin ettiği kimi şiirlerde kullanılan edebi sanatları aynen şiir-lerinde kullanmıştır.

Kaynakça

Arabnejât, Zeyneb. “Vucûh-i Nakîze Perdâzî Der Eş'âr-i Nizâmüddîn Kârî-i Yezdî”. *Dûmâhnâme-i Ferheng ve Edebiyât-i Âme*. Bahar: 1396.

Çiftçi, Hasan. *Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*. Ankara: Ankara Kültür Bakanlığı, 2002.

Dehhodâ, Alî Ekber. *Lügatnâme-ı Dehhodâ*. Tahran: Müesses-e-ı Logatnâme-ı Dehhodâ, 1377.

Devletşâh-i Semerkândî. *Şair Tezkireleri (Tezkiretü 'ş-Şuarâ)*. Çev. Necati Lugal. İstanbul: Pinhan, 2011.

Devletşâh-i Semerkândî. *Tezkiretü 'ş-şu 'râ*. Nşr. Muhammed-i Ramazânî. Tahran: Çâphâne-i Hâver, 1366.

Ebû İshak, Mevlânâ. *Divan-ı Et'ime*. Nşr. Mirza Habib-ı İsfahanî. İstanbul: Ebu'l-Ziya Matbaası, 1302.

Kârî, Nizâm. *Külliyat-ı Nizâm Kârî*. Nşr. Rahim Tahir. Tahran: Kitâbhâne-ı Meclis-ı Şûrâ-ı İslâmî, 1391.

Kârî, Nizâmüddîn. *Dîvân-ı Elbise*. Nşr. Mîrzâ Habîb-ı İsfahânî. İstanbul: Ebû'l-Ziya Matbaası, 1303.

Kehdûî, Muhammed Kâzım. *Nizâmuddîn Kârî ve Dîvân-ı Elbise*. Tahran: Edebiyât-ı İnan, 1380.

Ma'rifet, Şehre. “Nekd-i Tashîh-i Kitâb-i Külliyât-i Nizâm Kârî (Be Tashîh-i Rahîm Tâhir)” *Faslnâme-i Metn Şinâsî-i Edeb-i Fârsî*, Yaz: 1397.

Safâ, Zebîhullâh. *Târîh-i Edebiyât Der Ârân*. Tahran: Enteshârât-i Firdevs, 1373.

Ubeyd-i Zâkânî. *Külliyât-i Ubeyd-i Zâkânî*. Nşr. İkbâl Âştiyânî. Tahran: Mecelle-i Armağan, 1343.

Zîrek, Nasrullâh. "Tahlîl-i Sâhtâr ve Kârbord-ı Pârodihâ-i Dîvân-ı Elbise-ı Nizâm Kârî-i Yezdi". *Faslnâme-ı Tahsûs-i Edebiyât-ı Fârsî-i Dânişgâh-ı Âzâd İslâmî-i Meşhed*. Bahar: 1390.